

„Mint egy megállított körhinta”

Az irvingtoni Octagon-villa

New Yorktól nem egészen fél órányira, a Hudson folyó magas dombokkal szegélyezett keleti partján fekvő Irvington városkában „különös, nyolcszegletű ház” áll. Így jellemezte az épületet egykori tulajdonosa, Carl Carmer író a házról és történetéről szóló művének bevezető soraiban.

A magas sövényfal, amely a kertet övezi – s amelynek bokrait úgy választották, hogy márciustól októberig néhány közülük mindig virágban áll – parkot sejtet. A bejáraton túl, a kanyargó kocsúton a sokfajta különös, öreg fa között haladva azonnal megragadja az ide érkezőt a park sajátos hangulata. A tulipánfák, magnóliák, különféle jávorok és a Hudson völgyében egykor oly divatos kávéfák között legkülönösebb talán a kínai ginkgo, amelynek levelei napsütésben tekervényes árnyékot vetnek a zöld gyepre. Mivel a legnagyobb ginkgofa a kínai pagoda módjára kialakított kútház közelében áll, az erős keleti hatás még azelőtt tudatosul a látogatóban, hogy a házat megpillantaná. Az épület mesés látványt nyújt. Alsó szintje egybeolvad a kerttel a teljesen körbefutó veranda révén. Fölötte egyetlen, a kert zöldjébe helyezett óriási kupolaként jelenik meg a három felső emelet. A nyolcszög oldalait képező falakat hatalmas, gazdagon keretezett, változatos formájú nyílások törik át, az egész építményt karcsú lanterna koronázza. S mintha a szerkezeti- és díszítőelemek formai gazdagsága nem volna elegendő, a villa tobzódik a színekben is: az oldalfalak rózsaszínűek, a kupola mintázatát három különféle színű pala al-

*Az Octagon-villa a XIX. század végén
The Octagon-House at the turn
of the century*

kotja, az építészeti tagozatok, párkányok, konzolok, oszlopfelek hat színárnyalatban készültek. Ez az egzotikus fák közé helyezett, napfényben sziporkázó építmény, áttört mellvédjeivel és 56 öntöttvas oszlopával – egy találó jellemzés szerint – olyan, mint egy megállított körhinta.

Amilyen mesészerű a látvány, olyannyira korszerű és divatos volt Amerikában a XIX. század közepén az az irányzat, amelynek az irvingtoni Octagon talán legszebb fennmaradt példája. A divatot Orson Squire Fowler indította útjára, aki maga is színes egyéniség volt. Fowler professzort minden érdekelte, ami szellemi környezetében zajlott. Értekezett pszichológiai kérdésekről, érvelt a vegetariánizmus mellett, támogatta a női egyenjogúságot, ugyanakkor kifejtette ellenérzését a szoknyaviseléssel szemben, tekintve, hogy e ruhadarab alul nyitott. Építészként, természeti megfigyelései és frenológiai tanulmányai alapján, arra a következtetésre jutott, hogy lakóház céljára a hagyományos alaprajzi elrendezéseknél sokkal megfelelőbb az oktagonális forma. Így, érvelt Fowler, négy helyett nyolc falon át árad be a fény, a középtengelyben elhelyezett

*A veranda öntöttvas oszlopfelei
The veranda's cast-iron capitals of column.*

*„Prince”, Joseph Stiner kedvenc angol-terrierjének portréja a veranda mellvédjén
„Prince”, the portrait of the terrier of J. Stiner*

lépcsőház biztosítja a jó szellőzést, s az alapterületet is változatosabban és jobban lehet beosztani, mint a hagyományos házak esetében. Fowler meggyőzően érvelhetett, mert 1849-ben megjelent köny-

ve nyomán százával emelték Amerikaszerte a nyolcszög alaprajzú lakóházakat. Ebben a hullámban épült 1858 és 1860 között az Octagon House is, a mainál sokkal kisebb és józanabb formában. Jó tíz

évvel az építést követően a villa gazdát cserélt. Az új tulajdonos, Joseph H. Stiner, New York-i tea- és fűszernagykereskedő lett. Stiner Magyarországon született, Jamaicából nősült és 1872-ben, amikor az irvingtoni villát megvette, világlátott, műértő és nagyvonalú mecénásként fogott nyári rezidenciája átalakításához. A Stiner-féle építkezések eredménye a kupola és az oszlopos veranda. E két építészeti elem a funkcionális megfontolásokkal szemben a dekorativitásra, a játékra tereli a hangsúlyt. Míg Fowler vidéki háza az antik templomokat és reneszánsz villákat juttatja eszünkbe, Stiner nyári laka a barokk kor kastélyparkjainak építményeit, a visszavonulásra, hűsölésre szolgáló ermitázsokat, bagatelleket idézi a viktoriánus kor nyelvén megfo-

A kupolában kialakított bálterem a lanternába vezető csigalépcsővel
The staircase in the observatory

galmazva. S valóban, az augusztusi New York fojtogató levegőjéből Hudson-völgyi menedékébe vonuló Stiner család kényelmét a színpompás falak mögött a kor modern technikai eszközei szolgálták. A meleg, páradús levegőben a légmozgás biztosítása nemcsak kényelmi, hanem egészségügyi szempont is volt. A veranda árnyékban tartotta a földszinti lakóterek ablakait, a nyolcszögű alaprajz pedig

Az ebédlő rekonstrukciója
The dining-room (reconstruction)

Feljárat a verandára
The stairway

segítette a széljárás optimális kihasználását. A földszint felmelegedett levegője a központi lépcsőházon keresztül, a lanterna ablakainak nyitva tartása révén folyamatosan kifelé áramlott. Az esővizet a kupolán belül elhelyezett két hatalmas ciszternaiba vezették, megszürték, majd csöveken keresztül innen látták el vízzel a fürdőszobákat és az angol WC-ket. Egy, a konyhai tűzhelyen keresztül vezetett cső folyó melegvizet is szolgáltatott. Mindez eredendően Fowler technikai újítása volt, éppúgy, mint az ételliftek, vagy a falba épített szócsövek. A villa hat szintje a családi és a nagy-

Az eredeti hálószoba a rekonstruált tapétával
The bedroom (reconstruction)

polgári társas élet minden igényét kielégítette. Az alagsorban, a személyzeti helyiségeken kívül, helyet kapott a kertből is megközelíthető biliárdszoba. A földszint és a kupoladobban kialakított első emelet helyiségei a hagyományos angolszász családi ház beosztásának megfelelően oszlottak meg. A kupola legalsó szintjén vendégszobák, zeneterem, múzeum, följebb bálterem volt. A lanterna – barokk kastélyok belvederjét idézve – kilátóhelyül szolgált, ahonnan a Hudson festői völgyében lehetett gyönyörködni. A villa minden tekintetben megfelelt annak az építészeti igénynek, amelyet a korszak neves építésze, Samuel Sloan így

fogalmazott meg: az épület legyen eredeti, meglepő, célszerű és festői. Az Octagon House rövid fénykora az 1870-es évek végéig tartott. Ekkor Joseph Stinert üzleti veszteségei és családi tragédiák a villa eladására kényszerítették. Az egymást váltó tulajdonosok és bérlők sorában 1946-ban Carl Camer személyében végre ismét igazi szerelmese akadt a háznak. Valóban: meglátni, megszeretni és megszerezni egyetlen délután műve volt számára. Camer, aki igen szívén viselte az egész Hudson-völgy sorsát és sokat tett a folyó rehabilitálásáért is, az író érzékenységével vette birtokba új otthonát. Műveiben továbbszötte a házhoz kapcsolódó legendákat, s élve a századvégről örökölt gyönyörű díszlet adta lehetőséggel, estélyein vendégei számára megidézte a viktoriánus időköt. A ház és a kert azonban 100 év alatt megöregedett. A növényzet pusztulásnak indult, a kupola faszervezete megerecskedett s életveszélyessé vált. Camer szívósan kereste a hozzá hasonlóan elkötelezett új tulajdonost és az 1500 nemzeti emlék – ilyen a wa-

shingtoni Fehér Ház és a Szabadság-szobor – előkelő listáján szereplő épület sorsának hosszú távú megoldását. Ennek eredményeképpen egy bonyolult és úttörő konstrukcióban a villa először állami tulajdonba került, majd szigorú feltételek mellett birtokba léphetett a mai tulajdonos, Joseph Pell Lombardi építész és épületrestaurátor. Ezzel az Octagon Ház 1946-ban szellemi értelemben beköszöntő reneszánsza most már fizikai értelemben is foly-

tatódhatott. Az amerikai National Trust és a tulajdonos nem kis aggodalma mellett egy eddig soha ki nem próbált módszerrel sikerült stabilizálni s így eredeti szerkezetében megőrizni a kupolát. Szakszerű módszerekkel feltárták és restaurálták a homlokzat eredeti színeit és a belső díszítéseket. Ugyanígy gondossággal jártak el a tereprendezésnél is, feltárva, azonosítva és pótolva az időközben elhalt növényzetet. A ház eredeti berendezéséből csak egy konyhaasztal és néhány hálószobabútor maradt. A tulajdonos húsz év óta folyamatosan vásárolja a korhű, házhoz illő bútorokat, a XIX. századi amerikai tájképfestő iskola, a Hudson School olajképeit és különös korabeli nyolcszegletű tárgyakat, legyen az ét-készlet, pohárkészlet vagy valamilyen díztárgy. A hatalmas villa teljes felszerelését – mint azt a National Trusttal kötött szerződésében ő maga mondja – egy életre szóló szeretetteljes kötelességnek tekinti.

SOMORJAY SÉLYSETTE

(A fotókat Joseph Pell Lombardi bocsátotta rendelkezésünkre)

Nézet a verandáról a kert felé / The circular veranda

